

دکتر هادی انصاری
پژوهشگر و مدرّس

حقیقت نیکی در قرآن کریم

قرآن کریم دارای مفاهیم متعدد برای ساختن و پرداختن زندگی ما انسان هاست. یکی از آیاتی که در آن به مفهوم سازنده نیکی اشاره شده است، آیه شریفه۱۷۷ سوره بقره است. در این آیه، معنای بز و نیکی به‌طور جامع و کامل بیان شده است و نکاتی که در این شریفه الهی تبیین شده است، به‌طور نمونه نیست، بلکه حقیقت بز و نیکی و نیکویی را بیان فرموده است، یعنی نیکی غیر از این مصادیق نیست، بنابراین بز و نیکی، میان عقیده به حق و اخلاق عملی و اعمال صالح، جمع کرده است. آیه شریفه یادشده، شرایطی را برای نیکی حقیقی برشمرده است و در پایان، فردی را که به این شرایط معتقد باشد و عمل کند، صادق می‌نامد که این صدق، منشأ تقوای الهی است،

زیرا خداوند می‌فرماید: «اولئک الذین صدقوا و اولئک هم المتقون، آنان کسانی هستند که در اعتقاد و اخلاق و اعمال صالحشان، صادق و راستگو هستند و آنان همان کسانی هستند که تقوایپیشه‌اند، پس بر و نیکی نه اعتباری محض است که نیاز به شخصی که آن را اعتبار کند، داشته باشد و نه ذاتی اشیاست، بلکه نیکی حقیقی، از اموری است که در بسیاری از مواقع، تابع مصالح پنهان و شرایط خاص خارجی است و به همین دلیل است که تبیین نهایی آن را خدای تعالی عهده‌دار شده است. خداوند متعال در حاشیه تعریف بر و نیکی، درواقع ابرار یعنی درستکاران را معرفی کرده است و ضمن معرفی اشخاص شاخص در صحنه نیکی که می‌توانند موجب تشویق مردم به نیک شدن باشند، نیکی را هم معنا کرده است؛ زیرا با تدبیر در آیات شریفه الهی، هدف قرآن مجید حیثیت تربیتی دارد و اوامر در راستای تربیت اشخاص است، نه صرفا تعریف مفاهیم.

بنابراین همان گونه که بیان شد، بز در عقیده، یعنی عقیده و تسلیم، برای ایمان به مبدأ(خداوند) و ایمان به معاد(آخرت)، ایمان به همه فرشتگان و تمام کتاب‌های آسمانی و همه انبیاست.

و اما بز در مقام عمل صالح، یعنی اتفاق مالی که مورد علاقه‌اش هست در راه رسیدگی به ارحام و یتیمانی که بدون مال و بی سرپرست هستند و همچنین اتفاق به مساکین و درراه‌ماندگان و سائلان(فقرا) و آزاد کردن بردگان، البته عالی‌ترین مرتبه بر در این مقام، اعطای مال برپایه حب به خداست، نه براساس حب مال و نه دوست داشتن بخشش مال، به این معنا که فعل اتفاق، نه مبتنی بر محبت وصف جود و سخا و نه عشق اعطاکننده مال نسبت به ارحام خود است. به عبارت دیگر فردی که مالی را می‌بخشد، باید براساس حب و عشق به خدا باشد، چون او به این اتفاق راضی است، نه اینکه چون اتفاق شونده از دوستان یا نزدیکان است یا اینکه اتفاق‌کننده، دوست دارد به او صفت خیر یا اتفاق‌کننده بدهند، از این‌رو به اتفاق کردن بپردازد.

ازسوی دیگر بز در عمل صالح نیز برای برپا داشتن نماز و پرداخت زکات(به معنای عام آن، شامل زکات مال و هم زکات فطر و حتی خسی می‌شود) است و این‌ها همه از مصادیق بر و نیکی در عمل صالح است. برای رسیدن به این مواردی که ذکر شد، صبر بر رخدادهای تلخ و تحمل دشواری‌ها، از دیگر مصادیق بر و نیکی خواهد بود، از این‌رو خداوند متعال در ضمن فضایی که جزو بر محسوب می‌شده است و ذکر آن‌ها گذشت، بر و نیکی درخلق و اخلاق، را از مصادیق نیکی حقیقی ذکر فرموده است، یعنی وفای به عهد و همچنین صبر در سختی‌ها را که از مسائل مهم اخلاقی است، بیان کرده است؛ زیرا ابرار و نیکان به همه عهد‌ها و پیمان‌هایی که با خالق و خلق خدا بسته‌اند، اعم از اینکه عهد اعتقادی باشد و عهد اخلاقی و تجاری و مانند آن، وفا می‌کنند و دربرابر همه شادئد و هرگونه ضرر و زبانی که تحمیلی نباشد، صابر و شکیبا هستند.

پس برای اینکه نام ابرار بر آنان صدق کند، باید در همه شئون یعنی عقیده و اخلاق و اعمال، صادق باشند. خداوند متعال این صفت صادق بودن در کمالات اعتقادی و اخلاقی و رفتارهای صالح را دلیل تقوای آنان معرفی کرده است و لذا با تعبیر «اولئک الذین صدقوا واولئک هم المتقون، از آنان یاد می‌کند که این عبارت به معنای جامعیت همه کمال‌های اعتقادی، اخلاقی و عمل صالح است، یعنی فرد باید در تمام این ویژگی‌ها، صادق باشد نه اینکه در برخی صادق باشد و در برخی دیگر صادق نباشد، بدین‌سان، صدقشان موجب تقوایشان است و تقوایشان، صداقت در تمام این کمالات خواهد بود، به‌طوری که خدای تعالی در این آیه شریفه، صدق و تقوای آن‌ها را امضا فرموده و چون چنین شده است، آنان از همه کرامت‌هایی که برای صابران و متقیان است، بهره‌مند خواهند بود.

مسئله‌ای در باب قاعدگی

در این ستون به پرسش‌های شما درباره حکم مسائل مختلف از نظر شرعی پاسخ خواهیم داد. شما مخاطبان گرامی می‌توانید بر سش‌های خود را به شماره پیامک ۰۰۷۲۸۹ یا ما در میان بگذارید.

● سؤال: به طور کلی حکم زنان در دوره قاعدگی چیست و از چه مواردی باید اجتناب شود؟

● پاسخ کلی

پیش از اسلام در میان افراد این ذهنیت وجود داشت که عادت ماهانه بانوان، نوعی پلیدی و نقص است و به همین دلیل، نباید با آن‌ها معاشرت کرد و در همین راستا، زنان در ایام عادت در گوشه‌ای محبوس بودند و از آن‌ها دوری و اجتناب می‌شد اما از نظر اسلام، زن حائض حکم یک انسان به‌اصطلاح «مُغْتَرِب» را دارد، یعنی شخصی که وضو و غسل ندارد، لذا با «طهارت» یعنی وضو یا غسل پاک می‌شود. وقتی از پیامبر اکرم (ص) درباره عادت ماهانه بانوان سؤال شد، آیه‌ای که در پاسخ این پرسش نازل شد، این نبود که قاعدگی، پلیدی است و زن حائض پلید است و با او معاشرت نکنید، بلکه خدای متعال فرمود: «يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ أَذًى فَأَعِزُّوا نَفْسَهُنَّ فِي الْمَحِيضِ» [و تو درباره عادت ماهانه [زنان] می‌پرسند، بگو: «آن، رنجی است. پس هنگام عادت ماهانه، از [روابط زناشویی] زنان کناره‌گیری کنید»، یعنی عادت ماهانه، نوعی دوران برای زن است و در حین آن از روابط زناشویی با آنان دوری کنید، نه اینکه با آن‌ها معاشرت خانوادگی نداشته باشید. در شأن نزول این آیه شریفه نقل شده است: «انس بن مالک گفت پیوه عادت داشتند همین که زنی از آن‌ها حائض می‌شد، او را از خانه بیرون می‌کردند، نه با او غذا می‌خوردند و نه از ظرف او آب می‌آشامیدند و نه با او در یک اتاق می‌زیستند، لذا از رسول خدا (ص) در این‌باره سؤال شد و این آیه نازل شد. رسول خدا (ص) از دوری گزیدن از آن‌ها منع کردند و فرمودند: جز روابط زناشویی، هیچ ممنوعیت دیگری ندارند». همچنین روایاتی داریم که دلالت می‌کنند بر اینکه انجام فعالیت‌های خانگی توسط زنان در این دوران حرام نیست. معاویه بن عمار از امام صادق (ع) پرسید: آیا زن حائض می‌تواند برایم آب بیاورد؟ امام (ع) فرمودند: «یکی از همسران رسول خدا (ص)، با آنکه در عادت ماهیانه به‌سر می‌برد، روی سر آن حضرت آب می‌ریخت تا خود را بشوید و گاهی خمره(حصیر نماز) را مقابل آن حضرت می‌نهاد تا بر آن سجده کند، براساس این روایات، نه تنها حرمت بلکه کراهتی در فعالیت‌های خانگی زنان در دوران قاعدگی نیست.

نگاهی به آثار و عواقب شکستن دل در روایات اسلامی

حرم دل از آن خداست

حمیده ذاکری ارنجاندن دیگران یا در اصطلاح خودمانی اش شکستن دل اطرافیان، همان‌طور که در ادبیات عامه مردم، غلط و دارای عوقبت است، در حوزه اخلاق و همچنین آیات و روایات نیز نکوهش شده است. در حدیثی قدسی آمده است: «انا عند المنکسره قلوبهم؛ یعنی خدای سبحان، میهمان دل‌های شکسته است، از این‌رو به گفته کارشناسان دینی، زمانی که موجب آزار شخصی شدیم و به‌اصطلاح دل او را شکستیم و حرمت انسانی او را رعایت نکردیم، باید متوجه باشیم که در همین لحظات، این فرد از همیشه به خدا نزدیک‌تر است و شکوه و شکایتش نزد پروردگار، می‌تواند ما را به عواقب سختی دچار کند. در ادامه، جایگاه و عواقب این کار را بر پایه آیات و روایات بررسی می‌کنیم.

به جنگ با خدا و رسول (ص) نروید

همان‌طور که گفته شد، رنجاندن دیگران و آزدن قلب و روح آن‌ها در دین ما بسیار نکوهش شده است، تاآنجا که پیامبر گرامی اسلام (ص) آن را از نظر ناپسندی برابر با شرک دانسته‌اند و می‌فرمایند: «دو خصلت ناپسند است که بدتر از آن‌ها نیست: شرک به خدا و آزار بندگان خدا». در روایت دیگری از ایشان درمورد آزار رساندن چنین آمده است: «هرکه مؤمنی را بیازارد، حتما مرا آزرده و هرکه مرا بیازارد، درحقیقت خدا را آزرده است و هرکه خدا را بیازارد، در تورات و انجیل و زبور و قرآن لعنت شده(دور از رحمت خدا) است». این مفهوم در روایتی دیگر چنین آمده است: «بر او(هرکه مؤمنی را آزرده است) لعنت خدا و ملائکه و تمام مردم باد!»، چنان‌که قرآن کریم درمورد آزار رساندن به خدا و رسول گرامی اسلام (ص) فرموده است: «آن‌ها که خدا و پیامبرش را آزار می‌دهند، خداوند آنان را از رحمت خود در دنیا و آخرت دور می‌سازد و برایشان عذاب خوارکننده‌ای آماده کرده است». همچنین از امام صادق (ع) روایت شده است: «خداوند عزوجل فرموده است هرکه بنده مؤمن مرا بیازارد، اعلان جنگ به من داده است و از غضب من درامان باشد هرکه بنده مؤمن مرا گرامی بدارد.

ظرفی را می‌شکنید که از آن خداست

امام رضا (ع) از پیامبر (ص) نقل می‌کند: «آن‌گاه که بنده‌ای بدون حق مؤمنی را برنجاند، مانند این است که خانه کعبه و بیت‌المعمور را ده‌بار ویران کرده باشد و مثل این است که هزار ملک از ملائک مقرب الهی را به قتل رسانده باشد». در روایتی از پیامبر اکرم (ص) دل افراد به ظرف‌های خداوند تعبیر شده است و در این‌باره فرموده‌اند: «همانا خداوند متعال در زمین، ظرف‌هایی دارد. بدانید که آن ظرف‌ها، همان دل‌ها هستند، پس دوست‌داشتنی‌ترین دل‌ها نزد خداوند، نازک‌ترین و صاف‌ترین و سخت‌ترین آن‌هاست؛ نازک‌ترین آن‌ها برای برادران و صاف‌ترین آن‌ها زنگنهان و سخت‌ترین این مطلب، نشان دهنده اهمیت و جایگاه قلب و روح مؤمن است و بر ماست که چه از قلب و روح خودمان و چه از دل دیگران، مراقبت کنیم؛ زیرا اگر رنجش و خللی در آن وارد کنیم، گاه جبران‌ناپذیر است. امام صادق (ع) در این‌باره می‌فرمایند: «اگر شما دلی را شکستید، نمی‌توانید آن شکستگی را جبران کنید، حتی اگر همه دنیا را به آن شخص بدهید.

انا عند المنکسره قلوبهم

ملیة المرید، صفحه ۱۲۲

دل شکسته، راه میانبر به سمت خدا

درست است که آزار دیگران و شکستن دل افراد بسیار نکوهش شده است، اما باید این واقعیت را بپذیریم که هیچ کدام ما از سختی و دشواری دنیا گریزی نداریم و ممکن است هرکدام در طول زندگی‌مان، آزار و عذاب‌های روحی گوناگونی را تجربه کنیم. در این‌باره در احادیث و روایات ما، راهکارهایی آمده‌است تا بتوانیم به‌مدد آن‌ها، از این تجربه تلخ برای خود راهی به‌سمت ثواب و رستگاری باز کنیم. در اینجا به آغاز سخن بازمی‌گردیم و با تکرار این حدیث قدسی که خدای سبحان میهمان دل‌های شکسته است، توجه‌شمارا به این راه میانبر برای گفت‌وگو با خدا جلب می‌کنیم؛ همان‌طور که آیت... جوادآملی در سخنی با اشاره به این نکته که نزدیک‌ترین راه برای لقای خدا همان «قلب شکسته» است، این گونه بیان کرده است: «یک وقت شخصی قلب شکسته دارد، به درودیوار عالم بد می‌گوید. او نمی‌داند یک فرصت خوب برای مناجات را دارد از دست می‌دهد. آخر این دهن کجی و بددهنی چه مشکلی را حل می‌کند؟ انتقاد کردن چیز بسیار خوبی است، اما حالا بد گفتن و عصبانی شدن، مشکلی را حل نمی‌کند. یک وظیفه دیگری هم ما داریم. با آن فردی که تمام گره‌ها به دست او حل می‌شود، با او هم بالاخره یک درد دل باید کنیم یا نکنیم؟ بنابراین، این فرصت، یک فرصت زرینی است برای ما که اگر یک وقتی قلب ما شکست، این نزدیک‌ترین راه است.»

خود را از آتش دوزخ دور کنید

حضرت علی (ع) در ضمن فرمایش‌هایی، آزار دادن دیگران را از عادات افراد شرور، پست و جاهل می‌دانند و می‌فرمایند: «عادت بدان، آزار رساندن به رفیقان است». در حدیثی معتبر از پیامبر خدا (ص) نیز نقل شده است که فرمودند: «مسلمان فردی است که مردم از دست و زبان او درامان باشند، این تفسیر از مسلمانی که از امام باقر (ع) و امام صادق (ع) نیز نقل شده است، به روشنی نشان می‌دهد که رعایت حقوق مردم مسلمان و خودداری از آزدن آنان، نخستین شرط مسلمانی است و انتخاب نام «مسلمان» برای پیروان این آیین، به همین مناسبت است. این امر حکایت از آن دارد که رنجش دیگران در دین ما تا چه اندازه نکوهیده است و در برابر آن، خودداری از اندوهگین ساختن مردم، دارای پاداشی بزرگ است. امام‌هادی (ع) در این‌باره فرموده‌اند: «هنگامی که خداوند با موسی بن عمران (ع) سخن می‌گفت، موسی گفت: خدا! یا پادش فردی که از آزار مردم دست‌بدار دوبا آن‌ها به‌نیکی رفتار کند، چیست؟ فرمود: در روز قیامت، آتش دوزخ به نو اندا می‌دهد تو را به من راهی نیست.»

مراقب این عادات زشت باشید

به گفته کارشناسان دینی حتی اگر آیه‌ای از قرآن مجید به‌صورت مستقیم به موضوع «دل شکستن» اشاره نکرده باشد ولی به توصیه‌های گوناگون قرآنی عمل شود، هیچ فردی به‌ناحق، از انسان، رنجیده و دل شکسته نخواهد شد. در قرآن کریم، آیات بسیاری وجود دارد که به این موضوع اشاره کرده و درواقع، به ریشه و دلیل آزرده‌خاطر شدن دیگران پرداخته و توصیه‌هایی در این زمینه فرموده است. ادبیت و آزار در قرآن مجید در بیشتر جاها به معنای آزدن و رنجاندن و در قالب‌های مختلفی مثل عیب‌جویی و استهزا، تهمت و تجسس آمده است، برای نمونه خداوند در سوره حجرات می‌فرماید: «ای کسانی که ایمان آورده‌اید! نباید گروهی از مردان شما گروه دیگر را مسخره کنند، شاید آن‌ها از این‌ها بهتر باشند و نه زنانی زنان دیگر، را. شاید آنان بهتر از اینان باشند و یک‌دیگر را هدف طعن و عیب‌جویی قرار ندهید و با القاب زشت و ناپسند یک‌دیگر را یاد نکنید»، همچنین در آیه ۱۸ سوره لقمان، بی‌اعتنایی و تحقیر دیگران نکوهش شده است، «بی‌با اعتنایی از مردم روی مگردان.»